

Hoofdstuk 27

Vijf vette jaren

DE PRESIDENT VAN de Rijksbank, Havenstein, trad af, vertegenwoordiger van het goede, oude Duitsland, een staat die liefdevol zorg droeg voor haar burgers, in tegenstelling tot de tegenwoordige 'bende speculanten', zoals kolonel Von Rumke en miljoenen fatsoenlijke Duitsers het ervoeren. Met hem waren banktegoeden, hypotheken, solide investeringen, moeizaam bijeen vergaard spaargeld, in rook opgegaan.

Van de ene op de andere dag was de nachtmerrie voorbij, toen niemand meer briefgeld aannam. Hilferding bedacht de rentemark: 1.000.000.000.000, een biljoen mark, was een rentemark.

Een nieuwe man, Hjarmer Schacht, nam de Rijksbank over. Een nieuwe generatie nam het überhaupt over, had voor het eerst vaste grond onder de voeten, 250 mark per maand en een paar schoenen voor 12,50 mark.

De kranten zochten nieuwe medewerkers. Grete probeerde het bij de *Berliner Tageszeitung*, die al het een en ander van haar gepubliceerd had. Ze zat in de wachtkamer toen een platinablond vrouw in een zwart-witte mantel van kalfsvel en met een lila hoed, de kleur van alpenviooltjes, bij de balie riep: 'Ik ben Ruth Stahlmacher.' Na een paar minuten zei ze: 'Ik ben niet gewend om te wachten, ik wens dr. Waldschmidt persoonlijk te spreken, anders vertrek ik.'

De man in de wachtkamer schrok en zei in de huistelefoon: 'De dame wenst meteen door meneer dr. Waldschmidt te worden ontvangen, anders vertrekt ze weer. Zij is Ruth Stahlmacher.'

Slechts degenen die door drie selecties waren gekomen, werden bij Waldschmidt toegelaten, vier directiesecretaressen en twee privé-secretarissen, waarvan een jurist. Maar de geschrokken stem van de man in de wachtkamer – dr. Waldschmidt sprong op, liep naar de

wachtkamer, begeleidde Ruth Stahlmacher naar zijn kamer.

De man in de wachtkamer vroeg vanachter zijn glazen wand aan Grete: 'U wenst?'

'Ik zou graag een van uw bazen spreken.'

'Waar gaat het om?'

'Om een vaste aanstelling.'

'Nou, dan zal ik u bij meneer Gripp aanmelden.' Die past hier toch niet, dacht hij.

Meer mensen zwermde binnen, Aja Müller met haar lange roze benen, een rode alpinopet, een lichtbruin berenvel, Kitty in haar winterpak 'sneeuwjacht': gifgroen met een wit bontje. 'Ach, mijn schattebout,' zei ze tegen de man in de wachtkamer, pakte zijn kin vast, liet hem haar de post geven.

De mooie man kwam: '15 januari dus. Jij ontwerpt de uitnodigingen.'

'Zeker, mijn suikerhaasje, mijn goudfazant, mijn pauwenveer.'

Jacoby liep de wachtkamer door. Grete wendde zich af. Over een paar minuten zou ze opgeroepen worden voor een sollicitatiegesprek, ze kon toch niet op hetzelfde moment Jacoby begroeten. Waldschmidt nam afscheid van Ruth Stahlmacher, die Jacoby toeriep: 'Vereerde meester van de jupiterlamp, dagdag! Wanneer draait u uw indrukwekkende lichaam eens naar mij toe om me mee te nemen naar Adlershof?'

'Dat doet me eraan denken,' zei de mooie man, 'kom je vanavond mee naar de filmpremière in het stadslot?'

'Film, goed! Lekker donker, of houd je soms niet meer van mij, het kleine bosfeetje?'

'n Dame,' zei de loketman in de telefoon, 'uw naam?'

'Mayer,' zei Grete.

Een loopjongen leidde Grete vele gangen door naar meneer Gripp. Hij bood Grete geen stoel aan: 'U zoekt een aanstelling?'

'Ja, jullie hebben al het een en ander van mij gepubliceerd,' en ze wilde artikelen uit haar map tevoorschijn halen. Ze stond naast de man, die nog zat.

'Laat maar. Meneer Waldschmidt heeft me net gebeld dat hij al een uitstekende journaliste heeft aangenomen, Ruth Stahlmacher, we hebben niemand nodig.'

‘Niets?’ zei Roserl van achter het fornuis.

‘Niets,’ zei Grete. Niets lukte. Glogauer, de enige van wie ze hield, had haar met Pasen laten zitten. Wie zich nu nog aandiede, liet haar koud. Vijf jaar Stüpf, elke middag om drie uur, geen verhouding, geen huwelijk, en nog niet eens in staat om een betrekking te krijgen. Iedereen had succes. Feodora was leidinggevende chemicus van haar afdeling. Margot zat bij de opera, bijrollen in de provincie, maar toch. Edith had een betoverend driejarig kind, een goedlopende zaak, een woning, alleen zij, Grete, was een mislukkeling.

’s Avonds ging ze langs bij de Zuckermanns. Edith hield de traditie van haar moeder in stand. Altijd bezoek. Grete praatte over haar problemen: “Tien jaar lang heb ik aanvragen gedaan bij Bukofzer & Regenreich: “Hebt u plaats voor leermeisjes?” Tien jaar lang zaten de mensen bij mij, hun dochter wilde schoonmaakster worden, en ik zei dan: “Schoonmaken is een seizoensgebonden beroep.” Tien jaar lang heb ik bij Moss & Mosenbach geïnformeerd of ze plaats hebben om meisjes in te wijden in het vervaardigen van linnengoed? Ik moet iets anders gaan doen.’

Werner ontraadde het haar: ‘Na tien jaar zou ik toch niet van beroep veranderen.’

‘Integendeel,’ zei Rudolf, ‘het is verschrikkelijk dat Gretl al die tijd voor het arbeidsbemiddelingsbureau heeft gewerkt. Wanneer jij het voor het zeggen had, ergerde ik me nog steeds groen en geel als linnenverkoper.’

Edith en Franziska zeiden: ‘Ik begrijp niet waarom je niet trouwt.’

Een jaar later schoten Grete haar vaders woorden weer te binnen: ‘Wend je direct tot de hoogste instantie’, en ze stuurde artikelen op naar Heye.

Heye liet haar meteen komen.

Toen ze thuiskwam, zei Roserl: ‘Hang eerst eens je jas op, je weet dat ik het niet kan uitstaan wanneer je met hoed en jas in de keuken staat.’

‘Ik heb je iets belangrijks te zeggen.’

Misschien verloofd, dacht Roserl.

‘Ik ben aangenomen bij de *Berliner Rundschau* voor vijfhonderd mark per maand.’

‘Vijfhonderd mark? Dan moeten we vanavond beslist naar tante Sabine toe. Bel meteen op.’

Toen Grete de keuken uit was, moest Roserl huilen. Het was alsof ze twintig jaar lang in een voortdurende spanning geleefd had, koken, de huur, de koffie, 'de nette, grote voorkamer staat een maand leeg,' 'de fijngevoelige Russen hebben de huur opgezegd, twee kamers vrij, van nu tot de zomer, wat een pech'. En Gretes vreemde liefdesgeschiedenissen. Glogauer, die haar met Pasen had laten zitten, en die jarenlange dagelijkse telefoontjes van Stüpf. Hij was minstens twintig jaar ouder, maar toch een voorname man, waarom niet. En de eeuwige zorg hoe het kind groot te brengen, het hongeren in de oorlog en de inflatie en weer alles weg wat moeizaam was opgespaard – en nu vijfhonderd mark per maand. Misschien zouden er nu dan ook een huwelijk en kleinkinderen volgen. Hoewel, kinderen in deze tijden?

Ze zaten in Sabines woonkamer op de roodfluwelen meubels. Sabine kraakte paranoten, schildte sinaasappels en deelde ze rond. Max wreef zich in de handen: 'Nou, da's me nog eens goed nieuws. Hartelijk gefeliciteerd.'

En Sabine tikt met haar vinger op tafel: 'Dus nu wordt er eens een goede jurk gekocht, niet een thuis opgelapt ding. Gretl moet daar nu geld genoeg voor hebben.'

'Nou, je moet niet meteen frivool worden,' zei Roserl.

Heye had ook Maximilian Randelhofer als medewerker aangenomen.

Randelhofer! Van Hollywood tot aan Salzburg was er geen première zonder hem, een veelweter, die alles kende, de geschiedenis van de pausen en de Talmoed, de bouwjaren van de kerken in midden-Italië, de Engelse pamfletliteratuur van de zeventiende eeuw en Baudelaire en Rilke en Donne, zo muzikaal dat hij soms een violist uit het orkest van de Weense opera verving – die volgens sommigen zijn talent verspilde aan artikelen, bijdragen en vrouwen. Tot hij zich in 1925 plotseling met verve met de politiek ging bemoeien.

Hij kwam de redactiekamer binnen, groot, met een welgevormd hoofd, dat de sporen van zijn korpsstudententijd toonde, in een getailleurde mantel met een fluwelen kraag, een breedgerande, zwarte hoed en een monocle. De telefoon rinkelde, hij nam de tijd, zei vermoeid, geaffecteerd: 'Randelhofer,' glimlachte, maakte een buiging: 'Küß die

Hand, morgen om zeven uur 's avonds. *Servus*, handkus,' trok zijn mantel en jacquet uit, hing ze op aan een knaapje, stopte zijn monocle in zijn borstzakje, pakte een hoornen bril en trok een oud pak aan. Van *dandy* veranderde hij in een handarbeider. Hij greep zijn heupen vast: 'Mijn jicht, Mayer, bestelt u koffie voor ons!'

Een meisje in het zwart met een wit schortje voor kwam met geurende koffie de straat over.

De telefoon rinkelde. Grete zei zachtjes: 'Ruth Stahlmacher, bent u daar?'

Randelhofer gaf haar een teken: 'Meneer Randelhofer is helaas niet aanwezig... ik denk het niet... hij komt niet meer vandaag.'

'Bedankt,' zei Randelhofer. 'Genoeg. Té pretentieus.'

'Ik dacht er laatst nog aan hoe mooi ze is, platinablond haar en een witte jurk met pailletten, leuk toch?'

'Alleen vrouwen zijn geïnteresseerd in de verpakking.'

'Ik heb het artikel. Het moet flink ingekort worden. Nog nooit zijn er in Duitsland zo veel woningen gebouwd voor de gewone man. Natuurlijk door de socialisten. Is er iemand die het daarover heeft? Ze worden alleen maar aangevallen.'

'Wat wilt u dan van een volk dat een generaal die een oorlog heeft verloren, verkiest tot president?'

'De oorlog verloren? Dat klopt toch niet, meneer Randelhofer?'

Friedrich Wilhelm begon opzien te baren. Hij kon zelf uitkiezen voor wie hij wilde schrijven. In die tijd kwam de uitgever van *Die Empörung* bij hem: 'Ik reis morgen naar Innsbruck, anders kom ik in de gevangenis terecht.'

'Wat is er gebeurd?'

'Een opstootje, uit noodweer iemand gedood, *wij* waren in de minderheid, dat mag me niet overkomen. Ik heb geld en een Joegoslavische pas. Als de Novemberverebrecher triomferen, die democratische schoften, dan kan ik niet terugkeren wanneer die lapzwanen geen amnestie willen verlenen. Als wij triomferen, dan word ik sowieso redacteur. U mag het tijdschrift hebben, schuldenvrij.'

In de trein onderweg naar Berlijn beraadde Friedrich Wilhelm zich op een naam voor het tijdschrift. 'Oproer' klonk nu, na de stabilisering,

te wild. 'Activist'? 'Baanbreker', 'Voorvechter', 'Pionier'? Hij koos voor 'Opkomst', *Aufbruch*.

Het was de oude *Empörung*, maar dan milder en met meer verdieping. Het nam snel de jongeren voor zich in, ze waren vóór autoriteit en militaire paraatheid, tégen de Volkerenbond, Frankrijk, het marxisme, de wereldhandel, het bankwezen, de grote stad: 'Berlijn, een kantoor met woongelegenheden,' hier kon Rumke zich uitleven in banale diepzinnigheid: 'Het woord "staat" betekent al een toestand van eenheid en orde. Het veronderstelt een eenheid. Die eenheid moet bewust of in het gevoel of in de wil altijd aanwezig zijn, anders is de staat nóg geen staat of geen staat meer.'

Het bondgenootschappelijke rijk, een korte brochure van de hand van Friedrich Wilhelm, oogstte veel lof. 'Hebt u *Het bondgenootschappelijke rijk* al gelezen?' vroeg Klawotzky aan Randelhofer.

'Kletspraat,' zei Randelhofer. 'Ik vind het zeer belangwekkend,' zei Klawotzky.

Er waren zo veel mensen die er ook zo over dachten, dat Friedrich Wilhelm voor de radio zijn ideeën mocht verkondigen. Hij had het over het volk als kracht en niet als materiaal van de dynamische strijd die noodzakelijk was om de vrijheid onder een *auctoritas* te beperken. Hij citeerde Ernst Jünger: 'De waan en de wereld zijn een, en wie voor een dwaling stierf, blijft toch een held.'

Er volgden interviews. Hij eiste 'einde aan de herstelbetalingen', 'verscheuring van het dictaat van Versailles', 'de intrekking van de leugen rond de oorlogsschuld', 'ontruiming van het Rijnland', 'teruggave van de veroverde gebieden', en met name het einde van de Poolse Corridor. Scharnagl portretteerde hem als 'gezicht van de week'. Thum fotografeerde hem als 'gezicht van de dag', 'gezicht van de maand', 'Friedrich Wilhelm von Rumke op het persbal', 'op het bal van het Rijksverband der Duitse industrie', 'bij de opening van de Rijksdag'.

Waldschmidt stelde Ruth Stahlmacher voor hem te interviewen, met als kop: 'De tegenstander.' Ze bezocht hem in zijn woning, die hij snel gekregen had. Stalen stoelen, een brede zitbank, een eucalyptusboompje en abstracte schilderijen.

'Ik kan niets aannemen, helemaal niets, mijn tijdschrift lijdt eronder, mijn eigen werk.' Hij wees op een stapel pakketten met boeken: 'Iedereen

verzoekt om een recensie,' een tafel aan de muur vol brieven: 'Allemaal verzoeken van jonge schrijvers om hun manuscripten te lezen. Geen tijd om ze te lezen, zelfs niet om ze terug te sturen.'

'Wat zou je zeggen van 'n secretaresse?'

'Die kan geen manuscripten lezen. Heel Duitsland wil gedenkredes, voorwoorden, artikelen ter gelegenheid van een verjaardag, inleidingen...'

De witte telefoon die naast een lage stoel op de vloer stond, rinkelde. Chic, dacht Ruth en keek naar de mooie man in een groenfluwelen broek, een openstaand overhemd van ruwe zijde en een groen tweedjasje.

'Een tentoonstelling openen? Een voorwoord voor de catalogus? Ook dat nog! Ik verdrink,' zei hij plotseling hysterisch, 'belt u een andere keer terug.' De telefoon ging. 'Gezicht van de week, dat ben ik toch al honderd keer geweest... voor de radiokranten – goed – wanneer? – maar bij mij – '

'Wat zou je zeggen van 'n secretaresse?'

'Alleen nog brieven dicteren?'

'Dit is voor het interview, alstublieft: wat ziet u als uw wezenlijke taak?'

'Bovenal mijn kameraden, die door de zakkenvullers "gemene moordenaars" worden genoemd, te beschermen tegen laster, die eerlijke kerels, de helden van de Feldherrnhalle, van de Slag aan de Leie, de verdedigers van Riga, die de op promotie beluste ambtenaren van de republiek onschadelijk wilden maken.'

'Wat bedoel je met "onschadelijk maken"?''

Hij zag dat ze notities maakte: 'Laat dat maar weg. Ik wil sowieso afzien van dit interview voor de *Berliner Tageszeitung*,' zei hij weer hysterisch.

'En wanneer ik over u schrijf met als titel "De tegenstander"?''

'Dat zou misschien nog wel gaan. Verontschuldigt u mij, ik moet iets drinken.' Hij belde. Het meisje bracht bronwater, wijn, koekjes.

'Dus de kern van uw politiek, alstublieft?' Haar jurk gleed van haar knieën af, ontblootte haar indrukwekkende benen.

Friedrich Wilhelm liep te ijsberen: "'Einde aan de herstelbetalingen, de wil tot vechten opwekken, een gelijkgerechtigd leger, uit met het

esthetisch-beschavingsdronken pacifistisch-humanitaire decor, dat door meneer Remarques literaire miljoenenonderneming, namelijk zijn roman *Im Westen nichts Neues*, nog net op tijd is leeggeplunderd." Nee, beter niet. Mijn overtuiging? Noteert u alstublieft: "Friedrich Wilhelm von Rumke, officier b.d., strijdt voor een nieuwe mentaliteit, die in het staalgekleter van de Wereldoorlog geboren werd.'" Ze bedankte hem. 'Graag gedaan,' zei hij en bracht haar naar de deur.

Ik had me er zoveel van voorgesteld, dacht ze, hij ziet er goed uit, maar wat een stijve hark. En daarvoor heb ik vandaag mijn haar laten golven. Weggegooid geld. Ze kon zich niet voorstellen dat zij, een indrukwekkende blonde vrouw, wier aantrekkelijkheid werd bewonderd door Waldschmidt en Klawotzky, deze man onverschillig liet; dat de kleine Jodin die ze op de trap tegenkwam door hem werd verwacht, Margot Kollmann, die al door Christine 'een schandelijk typ' was genoemd, dat hij met wijn op háár wachtte, dat het openstaande overhemd een *deshabillé* voor háár was.

Grete moest filmrecensies schrijven, een misslag, want zij had geen kritische geest, maar wel een genoeg, omdat Scharnagl zich over haar ontfermde, die, voor hij langbenige gebaarde mannen tekende, in de bioscoop, destijds een filmprojector, de pianobegeleiding had verzorgd. 'Berlioz,' raadde hij zijn opvolger aan, 'past altijd, geeft iets verhevens en als u het snel speelt, heeft 't echt schwung.' Hij zag Grete voor de filmstudio's op en neer lopen, vroeg: 'Wacht u op iemand?'

'Eigenlijk niet.'

'Zal ik u mee naar binnen nemen?'

'Ja, graag,' zei Grete.

'Durfde u soms niet naar binnen te gaan?' zei Scharnagl hoofdschuddend en keek haar aan: 'Eerst maar eens uw haren knippen, juffrouw *Berliner Rundschau*.'

'Dat heb ik toch gedaan.'

'Wat? Dat kleine beetje? Wanneer ik u teken met dat knotje zal iedereen lachen. U bent geen moedige dame. En 'n kralenketting boven een herenoverhemd met stropdas? Dat gaat toch niet.'

Hij was lomp maar wel met haar begaan. Hij zette haar voor het blok: 'Zeg eens "klote". Nou, komt er nog wat van?'

‘Klote.’

‘Dat kan ermee door.’

Jacoby kwam erbij staan, in filmkostuum, zijn pet achterstevoren, en zei: ‘Weest u toch wat beleefder tegen die dame.’

‘Da’s geen dame, da’s ’n collegaatje. Juffrouw Mayer, meneer Jacoby.’

‘Wij kennen elkaar toch van honderd jaar geleden bij Markus. Iemand vertelde me dat u getrouwd bent?’

‘Nee, ik werk bij de *Berliner Rundschau*.’

‘Ik wist dat het iets definitiefs was.’

Scharnagl en Grete zaten in de tuin van de studio. Hertha Kolk, de filmverslaggeefster van *Film in woord en beeld* interviewde de dunne komiek: ‘Als mensen me vragen wat uw lievelingsbloem is, wat moet ik dan antwoorden?’

‘Er is geen mens die naar me vraagt, laat staan ’n vrouw.’

‘Maar het zou toch kunnen?’ hield Hertha Kolk vol.

‘Nou, en wat dan? Futilliteiten.’

Scharnagl tikte met zijn wijsvinger tegen zijn voorhoofd: ‘Straks komt de roem. Gegarandeerd honderdduizend mark per jaar. En dan denkt u dat er geen vrouw naar u zal vragen, vlieg op!’

Scharnagl ging samen met Grete en Hertha Kolk de opnamestudio binnen: rococowand, commode, klok met een herder die op een bel sloeg. De klank was niet te horen, maar je zag de rococo-inrichting. ‘Dat is typisch Jacoby,’ zei Scharnagl. ‘Daar is over nagedacht. Die werkt als een ingenieur.’

De hartendief ging in het licht van de filmlamp staan. Een grimeur sprong naar voren, bracht snel nog een toefje poeder aan op zijn neus. De cameraman mat met een meetlint op de centimeter nauwkeurig de afstand tussen de rococowand en de camerawagen. Jacoby draaide de scène een, twee, drie keer, zei geen woord, laste een minuut pauze in, dan de volgende take, zonder iets te veranderen. Wanneer de acteurs vermoeid waren, ging hij in zijn eentje verder met de opnames.

‘Die kleine, dikke Vierlinger is het tegenovergestelde. Alles geïmproviseerd, niets gepland.’

‘Hij maakt zeker drie keer zoveel kosten als Jacoby, maar de kosten

interesseren hem niet. Kom snel, dan kunnen we daarachter een plaatsje bemachtigen, Bockbierfest.'

Een café met biertuin, schotten van berkenstammen, een danspodium, volk rond de tafels met kleurige sjaals, fantasievolle jasjes. Een oude dame kwam op Hertha Kolk toe: 'Moet u horen wat een geluk! Meneer Vierlinger heeft me een rol gegeven, opdat ik mijn zeventigste verjaardag in de studio kan vieren. Mooi dat er nog zulke hoogstaande mensen bestaan.'

'Weet u wie dat was? Treuhafft!'

'Treuhafft!' zei Grete. 'En die zit hier zomaar aan tafel.'

'Verbazingwekkend,' zei Scharnagl. 'Daar komt Cäsar Wichtig.'

Cäsar Wichtig had de verdeling van bier en worstjes op zich genomen. Hij lette erop dat niemand bier dronk. 'U, meneer,' brulde hij, 'zet u dat bier neer! Het bier is er om te filmen, niet om te drinken.'

In de hoek stond een oude mimespeler.

'Was hij niet ooit de grootinquisiteur in het theater, toen dat nog koninklijk was?' vroeg Grete.

'Dat noem ik nou een goed geheugen,' zei Scharnagl.

De mimespeler begroette het gezelschap: 'Terug van over de grote oceaan?'

'Hollywood, ook daar koken ze met water. Greta Garbo...'

'De uitvindster van het sexappeal. Opgeklopt schuim.'

Er ontstond een oploopje rond een man die de ster-komiek uit zijn entourage wilde weghalen. Zijn aanwezigheid was gewenst bij een première in het stadsslot.

'Ik ben geen mannequin, waarom moet ik daar verschijnen?'

De man liet niet los. De komiek werd meegenomen.

Scharnagl, Grete en Hertha Kolk kwamen uit het kabaal, de rook en de hitte de koele nacht in. Buiten stond Schwarz, die zei: 'Hij komt niet terug.'

Grete ontplofte: 'Er wachten honderd figuranten op hem.'

'Daarom juist,' zei Schwarz, 'de concurrentie zal hem vasthouden, om studio Adlershof kapot te maken. Maar uw *Berliner Rundschau* zal uw relaas over de ontvoerde filmster niet opnemen.'

'Jawel, wanneer het waar blijkt te zijn.'

'Dat denkt u maar! En de filmadvertenties dan?' Schwarz ging ervandoor.